



УДК 346.2

## НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ КООПЕРАТИВНОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Коверзнев В.О., к. ю. н., доцент  
кафедри правового регулювання економіки  
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій  
Чернігівського національного технологічного університету

У статті обґрунтовано, що кооперативна форма господарювання в Україні потребує підтримки з боку держави; запропоновано основні напрями такої підтримки в законодавчій сфері, які дозволять зменшити податковий тиск, сформувати систему кредитних кооперативів і кредитних банків, нададуть кооперативним організаціям реальний доступ до дешевих кредитних ресурсів, що в сукупності дозволить забезпечити ефективну діяльність кооперативних організацій у сучасних економічних умовах.

**Ключові слова:** кооперативна форма господарювання, кооперативна організація, державна підтримка кооперативів.

В статье обосновано, что кооперативная форма хозяйствования в Украине нуждается в поддержке со стороны государства; предложены основные направления такой поддержки в законодательной сфере, которые позволят уменьшить налоговое давление, сформировать систему кредитных кооперативов и кредитных банков, предоставят кооперативным организациям реальный доступ к дешевым кредитным ресурсам, что в совокупности позволит обеспечить эффективную деятельность кооперативных организаций в современных экономических условиях.

**Ключевые слова:** кооперативная форма хозяйствования, кооперативная организация, государственная поддержка кооперативов.

### Koverznev W.O. AREAS OF STATE SUPPORT OF BUSINESS ENTITIES FORM

The article proves that the cooperative form of business in Ukraine needs support from the state; the basic directions of such support in the legislative field, which will allow to reduce the tax burden, to establish a system of credit cooperatives and credit banks, will provide cooperatives access to cheap credit resources, which, combined, will ensure the effective operation of cooperative organizations in the current economic conditions.

**Key words:** cooperative business model, cooperative organization, government support of cooperatives.

**Постановка проблеми.** Кооперативні організації, крім здійснення суто господарської діяльності, виконують важливу соціальну функцію і, таким чином, сприяють покращенню якості життя населення України, а тому потребують особливої уваги і підтримки з боку держави.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Серед сучасних наукових досліджень, присвячених вирішенню окремих проблем економічного розвитку кооперації в Україні, можна виділити роботи таких українських вчених як Н.Б. Дворник, Т.Г. Камінська, Л.І. Катан, окремі питання правової регламентації кооперативних відносин розкриваються в роботах О.В. Гафурової, Я.З. Гаєцької-Колотило, Р.В. Мавліханової, Т.П. Проценко, В.І. Семчика, Н.І. Титової, В.Ю. Уркевича та ін.

**Невирішені раніше проблеми.** На сьогодні в Україні відсутні комплексні дослідження правового забезпечення системи кооперації в цілому через призму науки господарського права, що обумовлює актуальність даного дослідження.

**Мета роботи** – дослідження основних проблем, які заважають кооперативним організаціям України здійснювати ефективну діяльність в економічному просторі, та напрацювання пропозицій щодо шляхів їх подолання.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасний стан національної економіки України характеризується істотним дисбалансом прибут-

ків, що отримує невелика група підприємств, які, як правило, або є суб'єктами природних монополій або суб'єктами господарювання на суміжних ринках, при цьому, порушуючи чинне антимонопольне законодавство, зловживають своїм монопольним становищем, та рештою суб'єктів ринкових відносин різних форм господарювання, в тому числі й кооперативних організацій, які в таких умовах позбавлені можливості гідної конкуренції, а тому приречені на жалюгідне існування.

Монополізм в національній економіці і, водночас, процеси глобалізації, які зараз відбуваються в світі, руйнують місцеву українську культуру і традиції. Глобальний капіталізм розглядає соціальні організації, включаючи кооперативи, які мають міцні територіальні коріння, як перешкоду для свого розвитку. І це зрозуміло, тому як основною метою створення і діяльності будь-якої комерційної господарської організації є отримання прибутку, в той час як кооперативні організації виконують значно ширший спектр завдань – підтримання розвитку місцевих громад у соціально-економічній і культурній сферах, тобто виконують у суспільстві важливу соціальну функцію.

Окремі кооперативні організації, як суб'єкти господарського права та система кооперації України як соціально-економічне явище, яка фактично утворює окремий (кооперативний) сектор економіки, крім здійснення господарської діяльності (виробництво

товарів, виконання робіт і надання послуг), опікуються питаннями створення нових робочих місць (особливо в сільській місцевості), що зменшує рівень безробіття; подолання бідності шляхом забезпечення гідних економічних умов життя своїх членів; створення та утримання соціальних закладів (медичних, освітніх, культурних, побутових та ін.), чим в сукупності сприяють підвищенню загального рівня життя населення.

Кооперація України є одним із визначальних інститутів, який дасть змогу покращити ефективність функціонування як окремих галузей народного господарства, так і економіки в цілому, при цьому виступає надійним партнером держави у виконанні нею основних соціально-економічних завдань. Сучасна кооперація України ще перебуває в стадії свого становлення, а тому потребує підтримки з боку держави.

Вищезазначене свідчить про актуальність наукової розробки питання напрямів державної підтримки розвитку кооперативної форми господарювання, з метою підвищення ефективності її діяльності, вирівнювання в Україні конкурентного середовища та забезпечення кооперативним організаціям можливості виходу на національний та світові ринки.

Для цього кооперативна форма господарювання потребує комплексного законодавчого забезпечення, в тому числі у сфері конкурентних відносин і зовнішньоекономічної діяльності, що є важливим чинником збільшення виробництва продукції народного споживання і, як наслідок цього, – підвищення доходів населення, забезпечення його зайнятості та самозайнятості, а також сталого розвитку сільських територій [1, с. 28–29].

На сьогодні в наукових колах активно підтримується принцип забезпечення рівних умов господарювання для всіх господарюючих суб'єктів, у тому числі й для кооперативних організацій. Втім, історичний досвід розвитку кооперацій провідних економік світу свідчить про те, що навіть у тих країнах, які мають високий рівень економічного розвитку та дотримуються цивілізованих правил господарювання, кооперативний сектор економіки має суттєву підтримку з боку держави.

Зокрема, в ст. 129.2 Конституції Іспанії (ухвалена 27.12.1978 р.) зазначено, що кооперативи є найважливішою організаційно-правовою формою підприємницької діяльності землеробів, і що публічна влада активно розвиває різні форми участі в підприємницькій діяльності і сприяє розвитку кооперативних об'єднань за допомогою видання відповідних законів [2, с. 79].

Прикладом створення самодостатньої та ефективної системи кооперації є Японія. Так, на початку запровадження кооперативного руху в кожному японському селі було створено базові кооперативи за формулою «одне село – один кооператив», загальна кількість яких вже перевищує 15000. Після Другої світової війни було розроблено і впроваджено низку державних програм, спрямованих на розвиток системи кооперації, зокрема:

– створено законодавчу базу, яка регулює діяльність кооперативів Японії, а саме:

закон про сільськогосподарські кооперативи (1947 р.), закон про рибальські кооперативи (1948 р.), закон про лісові кооперативи (1978 р.), а згодом – закони про споживчі кооперативи, про кредитні асоціації, про кооперацію підприємств, про реконструкцію та укрупнення сільськогосподарських, рибальських, лісових кооперативів та їх федерацій;

– утворено Центральну Асоціацію сільськогосподарських кооперативів Ja Zen-Chu (1954 р.);

– засновано Кооперативний коледж (1955 р.), а в подальшому – Центральний кооперативний коледж (1969 р.), які забезпечують підготовку кваліфікованих кадрів для роботи в кооперативах;

– утворено Національну Федерацію асоціацій сільськогосподарських кооперативів Ja Zen-Noh, яка здійснює політичну співпрацю на всіх рівнях між кооперативними виробниками і владою.

На теперішній час кооперація Японії представляє собою економічно ефективну та конкурентоздатну систему, яка гарантує гідне життя членам кооперативів, підвищує рівень їх культури через освітні програми, а також забезпечує продовольчу безпеку всієї країни [3, с. 80–85].

Цікавим є й досвід розвитку кооперації Сінгапуру, доля кооперативних підприємств якого на глобальному страховому ринку складає 25%, а доля молочних фермерських кооперативів становить 33% від світового ринку молочних продуктів. У Сінгапурі, який має найбільш конкурентоздатну економіку в світі, кооперативи переважно працюють як сімейні підприємства, при цьому мають великий соціальний вплив.

Питання підтримки в Україні кооперативної форми господарювання на загальнодержавному рівні врегульовано Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 3 цього Закону метою державної підтримки малого і середнього підприємництва є: формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва; сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг) на внутрішній і зовнішній ринки; забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян.

Намічені цілі підлягають реалізації шляхом:

1) запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві;

2) залучення суб'єктів малого підприємництва до постачання продукції (робіт, послуг) для державних і регіональних потреб;

3) забезпечення державної фінансової підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами;



4) сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва;

5) сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного контролю та нагляду, отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємництва та скороченню строку проведення таких процедур;

6) впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами малого і середнього підприємництва новітніх технологій, а також технологій, які забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг).

На жаль, норми Закону щодо основних напрямів державної підтримки малого і середнього підприємництва носять переважно бланкетний характер і до цього часу не реалізовані в спеціальному законодавстві України.

Українські науковці, які займаються дослідженням економічних проблем діяльності кооперативних організацій, і фахівці системи кооперації висловлюють думку про те, що, в сучасних умовах господарювання, розвитку кооперативних організацій особливо заважає непомірний податковий тиск та дорожня кредитних коштів.

Вважаємо, що вказані проблеми можуть бути вирішені лише на законодавчому рівні шляхом:

1) запровадження неприбуткового статусу виробничих кооперативів, адже відповідно до міжнародних принципів кооперації, а також принципів кооперації, закріплених в ст. 3 Закону України «Про кооперацію», метою діяльності кооперативів є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю [5], при цьому прибуток виступає лише засобом її досягнення.

Отже, кооперативна форма господарювання не може розглядатися як форма підприємництва.

Для цього: в Цивільному кодексі України [6], з розділу 8 «Підприємницькі товариства» слід виключити параграф 2 «Виробничий кооператив»; в Господарському кодексі України [7], в главі 10 виключити норми, що встановлюють створення виробничих кооперативів на засадах підприємництва; в Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» [8, ст. 1] виключити норми щодо створення виробничих кооперативів з метою одержання прибутку;

2) закріплення в Податковому кодексі України права кооперативів усіх типів (виробничих, обслуговуючих і споживчих) самостійно визначати свій статус як платника податку (прибуткова або неприбуткова організація) в залежності від специфіки їх діяльності та поширити на всі кооперативи пільгу, що мають сільськогосподарські виробники, – реєструватися суб'єктами спеціального режиму ПДВ, що надасть можливість переводити ПДВ на спеціальні рахунки та використовувати ці кошти на закупівлю обладнання.

Необхідно відмітити, що спеціальні режими оподаткування кооперативів тривалий час існують в Іспанії, Італії, Греції, Португалії, Франції, Польщі, Канаді та підтвердили ефективність такої форми оподаткування [9, с. 181–185];

3) запровадження довгострокового пільгового державного кредитування на розвиток матеріально-технічної бази кооперації, що може використовуватися у виробництві продукції та забезпечувати глибоку переробку виробленої сировини.

Для цього необхідно ухвалити окремий закон про кредитування суб'єктів кооперації, який би визначав правову основу кредитування кооперативних організацій України, умови надання довгострокових пільгових кредитів та джерела такого кредитування;

4) створення та розвитку системи кредитної кооперації, яка на відміну від комерційних банків, що забезпечують належне виконання кредитних договорів заставою, іпотекою, порукою або страхуванням, діятиме за принципом взаємної поруки членів кредитних кооперативів, заснованої на взаємній довірі членів один до одного, а також створення системи кооперативних банків.

Для цього Закон України «Про кооперацію» слід доповнити статтями, які окремо регулюють правові та організаційні основи діяльності кредитних кооперативів і кооперативних банків.

**Висновки.** Кооперативні організації, як суб'єкти господарювання, і кооперація, як соціальне-економічне явище, виконують в державі важливу економічну і соціальну функцію, оскільки не лише здійснюють господарську діяльність, але й опікуються широким колом питань розвитку місцевих громад та сприяють покращенню якості життя населення. На теперішній час кооперативна форма господарювання України ще перебуває на стадії свого становлення, а тому потребує підтримки з боку держави. Найбільш актуальними напрямами державної підтримки є зниження податкового тиску на кооперативні організації, створення законодавчих умов для розвитку кредитної кооперації та надання доступу до дешевих і довгострокових державних кредитів на розвиток матеріально-технічної бази кооперації, що потребує внесення змін до чинного законодавства України та ухвалення нових законодавчих актів з питань кредитування суб'єктів кооперації.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Коверзнев В.О. Питання державної підтримки кооперативної форми господарювання // В.О. Коверзнев / Розвиток кооперативного руху в Україні: міжн. наук.-практ. конф., 24-25 травня 2016 р.; тези доп. – К., ЦП «Компринт», 2016. – 227 с.
2. Чернов В.К. Организация деятельности сельскохозяйственных кооперативов Испании: правовые проблемы: дис. канд. юрид. наук : спец 12.00.06 «Природоресурсное право; аграрное право; экологическое право» / В.К. Чернов. – Москва, 2006. – 288 с.
3. Кононенко В.П. Кооперація – шлях до підвищення економічної стійкості обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів. Досвід Японії // В.П. Кононенко / Розвиток кооперації.



тивного руху в Україні: міжн. наук.-практ. конф., 24-25 травня 2016 р.,: тези доп. – К., ЦП «Компринт», 2016. – 227 с.

4. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст. 23.

5. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35. – [зі змін. та допов.].

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № № 40 – 44. – Ст. 356. – [зі змін. та допов.].

7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144. – [зі змін. та допов.].

8. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України в редакції Закону № 5495-VI від 20.11.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 50. – Ст. 698.

9. Камінська Т.Г., Дворнік Н.Б., Ільчак О.В. Оподаткування виробничих та обслуговуючих кооперативів: способи та моделі оптимізації // [Т.Г. Камінська, Н.Б. Дворнік, О.В. Ільчак] / Розвиток кооперативного руху в Україні: міжн. наук.-практ. конф., 24-25 травня 2016 р.,: тези доп. – К., ЦП «Компринт», 2016. – 227с.

УДК 346.12

## ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Руденко М.П., аспірант  
кафедри господарського права  
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню внутрішньогосподарських відносин, визначено характерні особливості цих відносин та обґрунтовано їх самостійне місце у системі відносин, що утворюють предмет господарського права.

**Ключові слова:** предмет господарського права, внутрішньогосподарські відносини, структура внутрішньогосподарських відносин, саморегулювання внутрішньогосподарських відносин.

Статья посвящена исследованию внутрихозяйственных отношений, определены характерные особенности этих отношений и обосновано их самостоятельное место в системе отношений, образующих предмет хозяйственного права.

**Ключевые слова:** предмет хозяйственного права, внутрихозяйственные отношения, структура внутрихозяйственных отношений, саморегулирование внутрихозяйственных отношений.

### Rudenko M.P. MEANINGFUL DESCRIPTION OF INTERNAL ECONOMIC RELATIONS

In this article the author investigates internal economic relations, defined the characteristics of this relationship and proved their independent place in the system of relations that form the subject of economic law.

**Key words:** subject of economic law, internal economic relationships, structure of internal economic relationships, self-regulation of internal economic relationships.

**Постановка проблеми і актуальність теми.** Аналіз предмета будь-якої галузі права завжди викликав підвищену увагу науковців. Внутрішньогосподарські відносини як елемент предмета господарського права також потребують їх осмислення, як доктринального, так і законодавчого, адже правильно визначити предмет господарського права означає чітко окреслити коло відносин, які піддаються регулюючому впливу цієї галузі, виробити критерії відмежування від суміжних галузей права, констатувати її самостійність.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженням проблем внутрішньогосподарських відносин займалися Г.Л. Знаменський, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та інші. Проте у господарській літературі відсутні сучасні дослідження вказаного виду відносин.

Як наслідок, **метою статті** є змістовна характеристика внутрішньогосподарських відносин.

**Виклад основного матеріалу.** Господарський кодекс у ч. 4 ст. 3 окреслює сферу господарських відносин, яка охоплює господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Внутрішньогосподарськими законодавець називає відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами (ч. 7 ст. 3 ГК України). Із цього можемо виділити такі застереження: 1) законодавець не називає підсферу діяльності, у якій виникають ці відносини (на відміну від господарсько-виробничих відносин, які існують при безпосередньому здійсненні господарської діяльності, та організаційно-господарських, які виникають у процесі управління господарською діяльністю); 2) основними учасниками внутрішньогосподарських відносин закон визначає структурні підрозділи суб'єктів господарювання. Відносини, у яких не беруть участь вказані суб'єкти, не є внутрішньогосподарськими.

Внутрішньогосподарські відносини не слід ототожнювати із корпоративними, галузева належність яких є дискусійною (є предметом регулювання цивільного або господарського права чи мають комплексну правову природу). Не поглиблюючись у вказану дискусію, вважаємо, що це два самостійні види господарських відносин, які мають як спільні ознаки, так і відмінності. Саме спільні ознаки